

MORIN, E. *CULTURA I BARBÀRIE D'EUROPA*. LLEIDA: PAGÈS EDITORS, 2006. [PRÒLEG D'ANNA GENÉ]

D'un temps ençà, s'ha posat de moda l'edició entre nosaltres de les conferències que els grans prohoms de la cultura contemporània imparteixen. Així va succeir fa uns anys amb la conferència que va impartir Georges Steneir sobre *La idea d'Europa*, Barcelona, Arcàdia, 2004, que va aconseguir ser un èxit de vendes, i, més recentment, quelcom semblant ha succeït amb la conferència que Zygmunt Bauman va impartir sobre *Els reptes de l'educació en la modernitat líquida*, i de la qual es fa un àmplia recensió en aquest mateix número. Ara ens arriben aquestes tres conferències pronunciades per Edgar Morin —un dels pensadors més notables del nostre temps— els dies 17, 18 i 19 de maig de 2005, a la Biblioteca François Mitterrand de París.

Tot i que es tracta d'un aplec de tres conferències, Morin destil·la, en aquests breus textos, el nucli del seu pensament, que —com és ben sabut— es caracteritza per una crítica a una forma de coneixement simplista i lineal. En aquesta direcció, pensa i explica Europa com un tot. Per tant, no simplifica ni fragmenta, sinó que vol abordar els problemes que han afectat a la història europea des d'una perspectiva global i integral, és a dir, des de l'horitzó de la complexitat, un

pensament que vol fugir expressament de la tendència analítica de la filosofia occidental. Així doncs, quan Morin pensa Europa, ho fa amb una mirada que anomena *poliscòpia*, la qual cosa implica que la història, l'antropologia, la filosofia, la ciència i l'educació —és a dir, el conjunt de totes les disciplines— s'integren en una única mirada, global, contextualitzada i autocrítica. Lluny de la fragmentació i l'escissió, Morin busca trobar el sentit del que ens explica, bo i tenint present que cal implicar el subjecte. En conseqüència, el lector se sent implicat en una història, en una narració, que palesa que la barbàrie forma part de la cultura europea i, per extensió, de nosaltres mateixos. Dit amb altres mots: civilització i barbàrie són dues cares d'una mateixa història que configuren la història d'Europa.

Edgar Morin comença tot esbossant una antropologia de la barbàrie humana que es basa en la dimensió *demens* de l'ésser humà, que no es pot definir únicament com un *homo sapiens, faber o economicus*. D'alguna manera, la barbàrie —pròpia de l'*homo demens*— es pot trobar incipientment en les societats arcaïques, però és en les societats històriques on es veuen aparèixer els trets d'una barbàrie lligada al poder de l'estat i a la desmesura demencial. Tant és així que hi ha una barbàrie que pren forma i es desencadena amb la civilització, fins al punt que constitueix un ingredient de les grans civilitzacions. Des d'aquesta perspectiva, la barbàrie no és solament un element que acompanya a la civilització, sinó que n'és una part integrant. Cert, la civilització produeix barbàrie, particularment de la conquesta i de la dominació, sense oblidar el terreny de la religió. Aquí, Morin assenyala que el politeisme, tant a Grècia com a la Roma antiga, va permetre la coexistència entre diferents déus, mentre que el monoteisme jueu, i després cristià, va aportar la seva pròpia intolerància i, a la llarga, una barbàrie basada en el monopoli de la veritat.

Per bé que Europa no té l'exclusiva en el camp de la barbàrie, el cert és que ha vist manifestar totes les formes de barbàrie pròpies de les societats històriques. Morin es refereix a l'Espanya de 1492, amb la persecució religiosa de jueus i musulmans; a les guerres de religió que es van estendre per tot el continent a partir de la Reforma luterana; als nacionalismes expansionistes que es van desenvolupar a partir del Romanticisme del segle XIX; a la Primera Guerra Mundial, amb les armes químiques; als totalitarismes de qualsevol signe; a la monstruositat de la nació monoètnica, tal com s'ha vist en la darrera Guerra dels Balcans, etc. I això sense oblidar la purificació nazi, que pot ser considerada com el sùmmum de l'obsessió d'una nació, per bé que la barbàrie no finalitza l'any 1945, sinó que prossegueix amb altres esdeveniments (amb la Guerra d'Algèria, amb el colonialisme a l'Àfrica, etc.). Així doncs, la barbàrie té les seves arrels en la mateixa història europea, que —en els darrers cinc segles— ha assistit a un seguit de conquestes, servituds i colonitzacions.

Paga la pena insistir en el fet que, segons Morin, les tendències bàrbares es troben al costat de les tendències civilitzadores. D'aquí que s'hagi d'anar molt amb compte i, així, ens adverteix que el retorn de les virulències ètniques, nacionals i religioses constitueix un perill real. Per tal d'afrontar aquestes amenaces, Morin aplica el seu pensament global, que l'allunya de plantejaments unilaterals, de manera que aposta per un treball de memòria que integri la barbàrie en la consciència europea. Aquesta solució constitueix —a parer d'Edgar Morin— una mena de condició indispensable, si volem superar els nous perills de la barbàrie, fins al punt que cal afaïçonar una doble consciència. A la consciència de la barbàrie cal integrar la consciència que Europa produeix per l'humanisme, l'universalisme, l'aparició progressiva d'una consciència planetària, els antídots a la seva pròpia barbàrie. En definitiva, aquesta doble consciència —barbàrie i civilització— constitueix la condició de possibilitat per superar els riscos sempre presents de noves i pitjors barbàries.

Naturalment, l'interès d'aquest llibre posseeix —com no podia ser d'altra manera— una dimensió clarament pedagògica. És ben sabut que Morin sempre s'ha ocupat de l'educació —tal com reflecteix la seva bibliografia—,²⁶ però, en aquesta ocasió, insisteix en què cal reformar l'educació perquè pugui ser possible modificar la forma de pensar que tantes limitacions i errors ens suposa. Altrament, ens ensenya —tal com assenyala l'autora del pròleg— la necessitat de comprendre als altres i a nosaltres mateixos i ens estimula a la comprensió mútua, alhora que ens fa conèixer les causes de la incomprensió que ens porten al racisme, a la por a la diferència i al rebuig del que és desconegut. Morin sap que no es pot ensenyar la veritat, però sí que es pot ensenyar a comprendre que la realitat és complexa, que entendre-la requereix visions múltiples i dialogades, que el dubte i la contradicció formen part de l'aprenentatge humà i que sovint la il·lusió exagerada i l'ofuscació cega ens dificulten la comprensió. En resum: Morin —com un bon mestre pensador— ens estimula i ens esperona a pensar de bell nou la nostra pròpia història, un aspecte crucial, si considerem que la democràcia necessita recrear-se permanentment. Per tant, pensar la barbàrie és contribuir a regenerar l'humanisme, o el que és el mateix: resistir-hi.

Conrad Vilanou i Torrano

26. E. MORIN, *La mente bien ordenada*, Barcelona, Seix Barral, 2000; E. MORIN, *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*, Barcelona, Paidós, 2001.